

Minvaldis Gize

Cienītie biedri!

Lai arī Eduarda Veidenbauma dzīve bija īsa, tomēr īsā referātā to ietvērt nav iespējams, jo šī dzīve bija liela. Mūsu literatūras meistars Andrejs Upīts, kas ar atzinīgiem vārdiem nerīkojas izšķērdīgi, nešaubīdamies saka, ka "šis, tikai divdesmit piecus gadus nodzīvojušais jauneklis tomēr ir vislielākā personība latvju tautas 80-90-tajos gados." Šais dienās Veidenbauma paša vārds un tie kvēlie vārdi, kurus viņš mums atstājis, tiek minēti visā Latvijā, pat aiz tās robežām, tomēr mums, cēsiniekiem, viņš īpaši tuvs, jo tā vien šķiet, ka tai Cēsu kvartālā, kurā šaurās ielas, baznīca un mūra nami vistiešāk saglabājuši vecas pilsētas seju, ka te atkal ^{no šīta} ~~varētu~~ parādīties uzcītīga kreisskolnieka Eduarda Veidenbauma mazliet salīkušais stāvs, viņam uz skolu dodoties. Tēpat Cēsis no zaldātu ķerājiem izbēgušais dzejnieka Vectēvs Kaspars no grāfa Ziverta tiek nosaukts par Veidenbaumu, tēpat Cēsis piedzimst ^{dzejnieka} ~~viņa~~ tēvs Jēkabs, kurš, ne dienu skolas neapmeklēdams, iemācas krieviski un vāciski runāt un rakstīt, tēpat no Straupes Jēkabs pārņēd sev sievu, un tēpat Cēsis kā ceturtais bērns ^{1867. gada 3. oktobrī} ~~gimēnē~~ piedzimst dēls Eduards. Visi viņa dzīves pirmie iespaidi, gan no ziedošām plāvām gan no grūtdienu kalpu dzīves, gan no augstprātīgajiem vāciešiem, kuru acīs latvietis bija tikai "baurs", visi šie uz mūžu paliekošie iespaidi gūti Cēsis un Liepas ^{"Kalāčos"} pagastā, ^{uz} kuriem ^{no} ~~Veidenbauma tēvs pārceļas 1972. gadā.~~ ^{Jēkaba Veidenbauma bērns} Jau 1878. seši ~~viņa~~ bērni paliek bāreņi. 1979. gadā Eduards abi ar vecāko brāli Kārli sāk apmeklēt Cēsu draudzes skolu, Eduards ^{šad} jau divpadsmit gadus vecs. Visa pamatizglītība apgūta mājās ar tēva, ~~un mācītā mātes-~~ un-grāmatu brāļa Hincenberga palīdzību. ^{grība} Tā jo agri izpaužas Veidenbauma spējas, un vēl jo svarīgā īpašībā patstāvīgi mācīties. Un līdz ar to- patstāvīgi spriest, kaut vai par obligātajiem desmit ^{nodot} ~~salīdzina~~ ar desmit cauriem priekšautiem.

Un jau toreiz izpaužas viņa uzskati par reliģiju un ētiku, dzirdāmi viņa humānisma principi, kuriem viņš paliek uzticīgs visu mūžu: "Esi pret cilvēku kā cilvēks - tur, lūk, visa tā bauslība."

Jau 1880. gad^a/jūnijā abi brāļi sekmīgi beidz draudzes skolu. Skolas pārzinis Zēbode ~~pamana~~^{ievēro} Eduarda spējas un ierosina mācīties tālāk - Cēsu apriņķa skolā. Eduards pats jau tai laikā sāk patstāvīgi mācīties franču valodu. Divus gadus vecākais Kārlis tad pat uz mūžu aprok sapņua par tālāku izglītību, lai arī viņam spējas pietiktu, arī viņš vēlāk rakstījis dzejas. Vecākā dēla pienākums gādāt par ģimeni. Kārlis uz mūžu atgriežas "Kalāčos". Šī pašreiz-
vēlāk
liedzība, kura īpaši izpaudās Eduardam ^{vēlāk} studējot, pati par sevi uz-
ņemama un lasāma kā cildens stāsts, ~~kad~~ 1880.-81. Eduards apmeklē Cēsu apriņķa skolas pēdējās klases. Šī skola ir tīri vāciska. Tās pārzinis Bēms zobojas pat par latviešu uzvārdiem. ~~Protams, to ne-~~
~~kvējās darīt arī vācu un kārkluvāciešu skolnieki, kurš vācu gra-~~
~~matiku dažkārt zināja labāk par dzimtajiem vāciešiem.~~ Savas tauti-
bas dēļ jau pusaudža gados cietis, Veidenbaums dzīvē nāk pie ^{Johas} atzi-
ņas: "Katrai tautai ir tiesības brīvi pastāvēt un attīstīties. Kurā tautā kāds dzimis, pie tās tam jāturas. Bet tas vēl nedod iemeslu mīlēt kādu cilvēku tikai tādēļ vien, ka tas viņa tautietis. Ne-
ikkatrs cilvēks ir mīlējams, pie kādas tautības tas arī nepiederē-
tu, ^{jāmīl,} kurš caur saviem darbiem vai dvēseles īpašībām ir mīlestības cienīgs." Šis pats latviešu zobotājs Bēms citādā ziņā nav bijis gluži aplams, un, bībelstāstus mācī^dšams, par tiem izteicies: "teik-
kas, par kurām neviens ~~neviens~~ cilvēks nevar skaidri apgalvot, cik tur taisnības, cik netaisnības." Tas vēl jo vairāk stiprināja jau uzdīgušo Veidenbauma kritisko, vēlāk aktīvi karojošo nostāju pret reliģiju. ^{Viņa vārdi:} "Dievs ir laipnīgs: mācītājus Devis līdz ar kungiem tev. Sen bez tiem tev ellē rāvis | Būtu velns par kalpu sev." Aktīva nostāja pret baznīcu toreiz draudēja ar nepārtrauktām nepatikšanām, tā varēja pilnīgi ^c azšķērsot ceļu uz izglītību. Tas pats Bēms

četrpadsmitgadīgajam Eduardam gatvības apliecību izsniegdams saka:
"Veidenbaums reiz paliks geniāls zinātņu vīrs, vai arī zaudēs prā-
tu. Viņa gara dāvanas ir pavisam ārkārtīgas." Tālāk seko četri gari
gadi, no 1881.- 85. gadam, kurus Veidenbaums pavada "Kalāčos",
tagad jau bieži vien klētiņā, "savā studijzalonā", kā pats saka.
Un vēl šodien jāizsaka cieņa un apbrīna ^{par} pret šī jauneklā gribu un
spējām no mazās klētiņas redzēt tik tālu pasaulē. Klētiņa neatro-
das tuvu lielu ceļu krustam, nedz augstu kalna galā, bet gan Vid-
zemes ar mežu un krūmu puduriem piekaisītā līdzenumā. Veidenbaums
šai ziņā ir viens no ^{tas laika} latviešiem, kuri saprata, ka tai laikā galve-
nais ierocis, lai aizstāvētos pret vacu muižniecības gadsimtu
spaidiem, pret cara patvaldības nejutīgo birokratiju, ~~ka šai cīņā~~
~~galvenais ierocis~~ ir izglītība. "Kalāču" saimnieka dēls, kura
brālim ^{pagasta} magazinā labības parādu diezgan, nevar cerēt, ka Mūrmuižas
barona ^{ar} ^{ajām} ~~netaisni~~ augstās rentes prasībām viņš uzvarēs ekonomiski.
Zināšanas, izglītība mazajai tautai toreiz ir pats galvenais iero-
cis. Taisni neremdināmās zināšanu slāpēs viņš apgūst ģimnazijas
kursu, ar visām sarežģītajām vecajām grieķu un latīņu valodām.
Latīņu pat tā, ka jau toreiz mēģina tulkot Horaciju ^{a dzejā} latviešu valo-
dā. Un mācas angļu un franču valodu. Botaniku, fiziku un labi zi-
na pat šķietami dzejnieka dabai nepiemēroto skaudri logisko augstā-
ko matemātiku. ~~Reizē tiek mācīti jaunākie bērni - Voldemārs ar~~
~~Karlīni.~~ ^{caunos} Toreiz pieejam^e žurnāli "Rota", "Pagalms", "Nīva" no
sociālisma mācībām nesaturēja nenieka, bet sešpadsmitgadīgais jau-
neklis jau ieraksta savā piezīmju kladē: "Kādas ir mūsu mācītāju
vainas? Viņi stāv uz mūsu ienaidnieku pusi, jo viņi veicina to
centienus, kuri ir: latviešu tautas uzplaukšanai pretī strādāt, lai
caur to savu tagadējo varu varētu uzturēt un, ja iespējams, jau
tagad ļoti mazās latviešu brīvības vēl vairāk aprobežot." Lai
~~klētiņā~~ klātienē nobeigtu ģimnazijas kursu, pēdējais gads jānosēž

uz skolas sola, un 1886. gada janvārī Veidenbaums ar zirgu dodas uz Rīgu, jo Rīgas-Pleskavas dzelzceļu, kurš caur Cēsīm iet vēl šodien, tikai būvē. Viņš iestājas Rīgas guberņas ģimnazijā, ^{kura} ~~tā~~ atrodas netālu no Rīgas pils. Atkal mācības vācu valodā, atkal apkārt gandrīz tikai vāciešu bērni. Šai ^{pašā} 1886. gadā atzīmējams svarīgs notikums ne tikai Veidenbauma, bet visas apspiestās latviešu tautas dzīvē. Devīpadsmitgadīgais ģimnazists Eduards Veidenbaums uzraksta pirmo neapšaubāmi jau zinātnisko sociālismu, marksismu izskaidrojošu un propagandējošu darbu "Gabals iz tautsaimniecības." Šis darbs liecina, ka Rīgā Veidenbaums iepazīnās ar sociāldemokrātiskām ^{u literatūru} ~~brošūrām~~. Rīgā Veidenbaumam, izslāpušam pēc atziņām un grāmatām, bija tās pieejamas nesalīdzināmi vairāk nekā "Kalāšos", gan par svešām valodām, ^{gan} dzejas un romāni, un tomēr Veidenbaums par svarīgāko ^{lasāmo} ~~ir~~ atzinis slepeni lasāmās sociālisma mācības. Tā ir dzejnieka jūtīgā sirds, kura ir atsaucīga gan pret nosalušu ganīņu birzs malā kokiem dzeltējot, ~~kurš vēl paliek tur stāvam, kad baltie gulbji jau aizgājuši,~~ gan pret strādniekiem, kuri gadu desmitus plienakmens blukus Cēsu kalņu cepļos celdami, vairs nevar atlikt ne muguru, ne pirkstus, ~~gan naidis un sašutums pret tiem, kuri visu savu tur ķēdēs kā darba zirgu.~~ Gadiem ilgi patstāvīgi mācīdamies, Veidenbaums pie katras atziņas cenšas nokļūt pats. Šoreiz ^{Rīgā} viņa vēl neskaidri izzīmēta taisnības aina un atziņa atrod savu precīzo atainojumu, tā sakrīt ar sociālisma mācību, un viņš tālīt cenšas to stāstīt citiem, jo uzskata, ka zināšanas kā maize jādala ar tiem, kuriem tās trūkst. Izcili saprotami, it kā tiešā sarunā ar Liepas pagasta kalpu vai Rīgas strādnieku, paskaidrots, kuru pasaulē vairāk, bagāto vai nabago, kā dzīvo bagātie, kā nabagie, un tālāk- vai tagadējā dzīves kārtība ir attaisnojama, secinājums ^S "Zeme, uz kuras latvieši dzīvo, ^{neviens muižnieks} ~~pieder latviešiem~~ ^{patst.}", ka nabagajie latvieši savažoti trim ~~ķēdēm~~-muižniekiem, tirgotājiem

un garīdzniekiem. Un beidzot nepārprotams slēdziens- tagadējā dzīves kārtība nav vairs attaisnojama. Tā ir nederīga, slikta un jāiznīcina. Bet ko darīt? Strādniekiem vajaga vienoties un biedroties ipašā politiskā partijā, kas ar sparū cenšas iegūt strādnieku šķirai valdības varu jeb lielvalsts lietu vadību. ^{"Raksts nohejers mē":} ~~St.~~ Tālāk Strādnieku šķiras atsvabināšana nav vienas valsts jeb vienas tautas darbs, turpretim šī atsvabināšana ir no vienāda svara un vienādas vērtības visām attīstītām tautām un var būt sasniedzama tikai ar visu tautu vienotiem spēkiem un palīdzību vienam no otra. ^{Tas ir nepārprotams internacionālais} Un šo rakstu kā cīņas karogs vainago, noslēdz sauciens "Mosties, mosties reiz svabadais gars." ⁴, no kura vēlāk izaug spārnotā dzeja, kura aplido visu Latviju. Šo atklāti dumpīgo rakstu toreiz neiespiež. Pirmo reizi tas nodrukāts 1908. gadā, Veidenbauma drauga Edvarda Trāimaņa-Zvārguļa sakārtotajos Kopotajos rakstos. Zvārgulis par to 1910. gadā sešus mēnešus pavada Cēsu cietumā. Lai labāk novērtētu šāda raksta nozīmi, kurš bija uzrakstīts tā, lai to, priekšā lasītu, saprastu katrs kalps vai strādnieks, jācītē Veidenbauma pētnieka Vilsona rindas: "Sociāldemokrātiskā literatūra uzlūkojama par uguns dzirksteli, kas liek uzliesmot sārtam, kurš savākts no dažādām malām un sakrauts jau iepriekš." ¹¹ Pirmo reizi ¹¹ Latvijā šāds sārts, draudīgi jau apgaismodams iedrupešs ¹¹ cara pils ¹¹ kāpnes, liesmoja 1905. gadā, un neapšaubāmi viena no aizdedzinātājām dzirkstelēm bija Eduarda Veidenbauma katrā ¹¹ darba cilvēku kveldinošās rindas "Mosties, mosties, reiz, svabadais gars!"

Pēc gimnazijas beigšanas, gatavojoties augsskolai, izrādas, ka trūkst kāds visumā smieklīgs, bet nepieciešams dokuments: apliecība, ka Veidenbaums iesvētīts. 1987. gada februārī-martā Veidenbaums Valmierā, jo Liepas pagsts toreiz skaitās Valmieras apriņķī, pie mācītāja Neilanda, mācās" to, kam ne tikai netic, bet ko pat nīst. Veidenbaums ar kākošā jurista logiku bībelē sameklē pretrunīgas

vietas, kādu tur netrūkst. Un tikai tad, kad, kā stāsta, māte ar zelta rubļiem atkal savedusi bibliotēku kārtībā, Neilands izsniedzis vienu no ieejas biļetēm uz izglītību. 1887. gadā ar "Kalāču" zirgu nobraucis divas dienas, Veidenbaums ierodas Tērbatā, jo Tērbata ir tuvāk nekā Maskava, uz kurienu vis ar zirgu neaizbraukt, un jau tai pašā gadā paredzēts atklāt dzelzceļa posmu līdz Valkai. ~~Dzejnieka dzīves laikā dzelzceļš jau atved no Tērbatas līdz Oesim un Rīgai.~~ Kādēļ dzejnieks, ~~šai laikā jau uzrakstītas pirmās dzejas un tādēļ jāruna par dzejnieku, kādēļ viņš~~ izvēlas dzejai šķietami tālo jurisprudenci, kura neizbēgami saistīta ar ļaunāko, netīrāko, kas dzīvē un cilvēkos sastopams? Pats viņš teic: "Mani visvairāk interesē valodas, filozofija, vēsture, dabas zinātnes un matemātika, kālab šos priekšmetus jau studēju un uz priekšu studēšu. Kā viss^{av}skatīgākais mērķis man šķiet: būt dzīvē no citiem pilnīgi neatkarīgam, nodoties ziniskiem pētījumiem un iepazīstināt ar tiem tautu viegli saprotamos rakstos." ^{Tolm} "Tēmer;" Ja ar filozofiju vai rakstniecību darbojoties, man aptrūks mizes, tad praktizēšu pa reizei kā ~~ad~~ advokāts un- būšu atkal glābts. Bez tam advokatūra mani interesē arī tai ziņā, ka tad varēšu dažu labu ^{izsūktu} /latvieti aizstāvēt pret bagātnieku varmācībām." Tāpat domā brālis Kārlis, kam ar muižniekiem un pagasta varas vīriem rodas ne viens vien konflikts. Arī tas lielais cilvēks, kas Veidenbauma pacelto karogu nesa tālāk un cēla augstāk- mūsu Rainis, savā laikā izvēlējās juridisko fakultāti. Sākas grūtie studiju gadi, kad bieži, pārāk bieži jādomā par naudu. Gandrīz katrā vēstulē brālim Kārlim atrodam rūpes par naudu, lūgumu ^{izteikta} izsūtīt naudu, arī ^{nu} cerība, ka ~~tad~~ gan būs iespējams iztikt, jo Kārlis mantojuma 500 rubļu vietā sagādā ^{jā} jau 720. Te, Tērbatā, sākās dzejnieka dzīves ~~beigu~~ lugas pēdējais cēliens, kurš beidzās tragiski. Kādēļ, tragiski, vai tad nebija iespējams izbēgt vismaz no naudas grūtībām? Jā, bija iespējams, tad vajadzētu tikai citu Veidenbaumu, ne to no "Kalāčiem". Varētu ~~iestatīt~~

iestāties korporācijā "Letonija", tad saņemtu no Rīgas latviešu biedrības pabalstu, tad vēl vajadzētu uzrakstīt tikpat tukšu un zozā krāsas dzeju kā Pavasaru Jānim un būtu nodrošināti arī honorāri. Bet "Kalāču" Edvards ir cilvēks- taisnīgs, iekļūstīgs, liekuļot neprot. Un viņš iet savu taisno, grūto ceļu, jo "Letonijā tur valda smieklīgi augstprātīgs aristokrātu gars, par ko man, tur uzturoties jau ar daudziem lielas kildas un disputācijas iznāca." Veidenbauma dzejas neiespiež, ^{na izsmieklam} viespiež gan viņa sacerētās krustvārdu māklas. Tērbatā Veidenbaums ar savu taisnības meklētāja sir- ^{monē bīdām, im ar iznod.} di ~~ne~~jūtas viens- 1888. gadā Tērbatā 54 studenti atrodas policijas uzraudzībā par revolucionāru kustību. No citām Krievijas augssko- ⁶lām atnāk proklamācijas, kuras aicina uz cīņu pret patvaldību. 1888. gada rudenī progresīvie latviešu studenti apvienojas Latviešu studentu zinātniski literārajā biedrībā, kura kļuva par vienu no galvenajiem Jaunās strāvas centrie. ^{my} Šie studenti kādu laiku ^{inlecijas} sanāk teoloģijas studenta Pīpkalēja istabā, un šai sakarībā "Letoniju" kaitinādami, biedrības biedri sevi sauc par "Pīpkaloni- ^{aviz}ju". Biedrība abonē tālaika progresīvāko "Dienas lapu", pēc kārtas lasa zinātniskus referātus latviešu valodā, gatavo tos iespiešanai un blakus Vakareiropas reālistu romāniem lasa arī Vakareiropas sociālistu darbus. Kautskis, Marksu, Engelsu, Lasalu. Teoloģijas students Pīpkalējs, kas gan studē teoloģiju tikai tādēļ, ka kāds muižnieks par to viņam maksā stipendiju, 1889. gadā nolasa referātu par marksismu. Bet- tai pašā gadā Veidenbaums ieniedz universitātē pagasta valdes izsniegtu nabadzības apliecību, lai lūgtu atbrīvošanu no mācību maksas. Un tomēr parādi aug, un 1890. gadā studijas jāpārtrauc, jāpaliek ² mājās ³ rudenī, kā dzērvei ar sašautu spārnu. Kārlis, lai kā gribēdams, nevar ~~visus~~ brāļus un māsu izskolot. Veidenbaums paliek "Kalāču" klētiņā, uz Tērbatu pusi aizpeld tikai baltie mākoņi un Edvarda ilgas. Šai laikā viņam 22 gadi. Tas ir tikai istas jaunības sākums. Romiešu dzej-

nieka Horacija skeptiskās vārsmas vien vēl nepalīdz pašam stoiski pārciest likteņa pārestības. Šais dienās viņš saka Kārlim: "Ja man jāpaliek pusceļā, tad labāk nāvē iet..." Ne katrs no mums pat divtik vecs jau dvēseli iekalis tādās bruņās, kuras nespēj iedragāt nekādas ikdienas rūpes. Veidenbaums šai laikā ir sāpju plosīts, un tas atspoguļojas arī dzejās, kuras šai 1889. gadā uzraksta vismaz kādas divdesmit. Tanīs saklausāms rūgtums par ne-taisno dzīvi, tanīs gan arī zobgalība par apmierinātajiem muļķiem, kuri dzenas tikai pēc naudas un goda, tanīs ieskanas arī Horācijam līdzīgi aicinājumi aizmirsties, ka ~~beigās tak~~ Velti ir strādāt, Veltīgs ir darbs, Beigās tak zemē grauž tevi tārps. No "Kalāčiem" var sasaukties ar Bērza krogu, tik tuvu tas ir. Un gadās, ka Veidenbaums še pavada ne vienu vakaru vien. Tad rodas dziesmas ^{2p} par spīti grūtiem laikiem, "Kādēļ par niekiem ~~asaxaxx~~ vaimanas celt" un tām līdzīgas, ^{parīgojot būsion} daudz dziedātas, nezinot, ^{ca mūža burti} kādā brīdī tās radušās. Bijušas jau dzejnieka dzīvē arī tādās, šķietamas un pirktas līgsmes lapaspuses. ~~Man gan šķiet, ka daļkārt, par Veidenbaumu rakstot, pārāk uzbāzīgi tiek uzsvērts, ka viņš nav bijis dzērājs. Pārāk neatlaidīgi to atkārtojot, lasītājam var rasteis ^{ce} pretejs uzskats.~~ (Lai ^{arī} dziedājis, "ka nolādēts liktenis cilvēkam būt", patiesībā viņš, cerību nezaudēdams, meklē katru iespēju, lai kā neatlaidīgs kalnā kāpējs, pēc negaisa, atkal meklētu ceļu uz virsotnēm, kuras šķiet gan maldinoši tuvu, tomēr sasniedzamas tikai grūtā cīņā. Viņš aizbrauc uz Rūjienu, lai ar privātstundām pelnītu naudu studijām. Te viņu devē par sociālistu, kas gribot, lai arī strādnieki varētu dzīvot. Uz laiku aizmirstās rūpes, arī tādēļ, ka viņu mīl jaunā mājskolotāja Olga Loss. Pusot ² ga gada vēlāk viņa dzejnieka nāvi ^{raicis} pārdzīvo tragiski, vārgst, un pašu Veidenbaumu pārdzīvo tikai divus gadus. 25 rubļi no saimniekdēla Mihelsona nopelnīti un Veidenbaums nekavējoties atgriežas Tērbatā. "Vēl desmit, divdesmit gadu, Un lūgai būs pienācis gals," viņš saka dze

Diemžēl, liktenis nedāvināja pat šos pieticīgi minētos desmit gadus. ^{ms} [Baisk ātrāki steidzas kā vagona rats... (Zināšanas ^{viram} vir avots, no kura neatdzerties. Veidenbaums vēl mācas itāļu un senebreju valodas, lasa bībeli igauņu valodā, lai apgūtu arī ^{igauņu valodu} to. Bet Pauls Dauge, toreiz ~~max~~ ^{laubmācītājs, vīrs} zobārsthiecības students, vēlāk ievērojams marksists un Padomju valsts darbinieks, ~~toreiz~~ ^{Tērbatā,} saticis Veidenbaumū ^{Jānuā istabā} jau saka, ka, viņiem kopā ^{Veidenbaum} gulot, Veidenbaums mircis diloņa sviedros. Ar visu to viņš "Pīpkalonijā" nolasa četrus referātus, par sodu likumu attīstību un viņu filozofisko pamatu, par privātu un kopēju īpašumu, par moderno dueli, par telpu apgaismošanas līdzekļu attīstību. Sāk iznākt rakstu krājums "Pūrs", kurā progresīvie Tērbatas studenti cenšas sniegt un arī sniedz populārā veidā zināšanas savas tautai, kurai izglītību liedz muižnieki un carisms. Šai laikā viņš sadraudzējas arī ar Frici Roziņu-Āzi, vēlāk izcilo marksistu un latviešu revolucionāru. "Veidenbaums ir Veidenbaums, un otra tāda nav un nebūs", saka Roziņš. 1891. gada beigās nu ir tik tālu, ka atliek tikai valstseksāmeni. Tik tuvu ir mērķis! Kaut kā sagrabinājis naudu ceļam, Veidenbaums brauc uz "Kalāčiem", lai gatavotos pēdējam ^{stadiju} cēlienam. Diemžēl, Veidenbaums Cēsis nonāk ātrāk, nekā viņa sūtītā vēstule, kurā brāli Kārli viņš lūdz atsūtīt zirgu, kažoku, jo ~~ta~~ ^{vi} decembrī ir auksts un sniegains. Pajūga Cēsis vēl nav, Nodilušajā mētelītī Eduards gaida, gaida, tad iesēžas kāda kaimiņa ragavās, kuram arī ceļš uz Liepas pusi. Bet sals netaupa, kājas stingst, dilonšlimais jauneklis reizēm skrien zirgam blakus. Ceļš pēdējo reizi ved pāri Raunai, cauri Liepai un mājās viņš ierodas naktī, pārsalis līdz nāvei. Sākas plaušu karsonis, paasinājas dilonis, un nu- cerību atgriezties drīz Tērbatā- ar katru dienu mazāk. Tomēr vēl dienas piecas pirms nāves, kad viņu apciemo draugs un domu biedrs -otrs Edvards, Zvārgulis, Veidenbaums vēl runā par beigu eksāmeniem,

jo "tač es savu laiku nebūtu veltīgi nositis." 8. maijā atnāk ziņa, ka Veidenbaumam piešķirta prēmija konkursā par labāko populāro dabaszinātnisko rakstu "Apcerējumi iz mekānikas." Te pēdējo reizi liktas lietā jauneklā enciklopēdiskās zināšanas filozofijā, mehānikā, matemātikā, kurām ^{ņemam līdā} sakara ar jurisprudenci nav, bet kuras apgūtas zināšanu alkās. 50 rubļu - tā būtu jau puse no tās sumas, kuru Edvards uzskata par nepieciešamu, lai Tērbatā nobeigtu studijas un uz mājām atgrieztos kā juridisko zinātņu kandidāts. Bet 24. maijā māsa Jūle aiver viņa acis, kuras kādreiz vēroja aizlūdojam baltus mākoņus kā gulbjus. Pirms tam viņa noklausās Edvarda novēlējumu "Maskaviešu prēmiju atdodiet citiem." Likteņa ironija - dzīvē viņam dažkārt bijuši pat veseli 34 kreditori, bet šai maija naktī, kad viņš lakstīgalas "Kalāču" dīķa malas vītolos dzirdēja pēdējo reizi, viņš bija bagāts - varēja 50 rubļus novēlēt citiem. 1. jūnijā ar "Kalāču" zirgu viņu vizina pēdējo reizi. Ne vairs uz Tērbatu, bet tepat uz Liepas kapiem, lai gultos blakus tēvam, ^{un tam notallim mēs ar šiem kačiem.}

Kopš tā laika pagājuši jau 75 gadi, bet šodien mēs visā Latvijā tomēr pieminam Veidenbauma dzimšanas dienu. Kādēļ? Viņa dzīves laikā netika iespiesta neviena viņa paša dzeja, tikai tulkotie dzejoļi. Tikai gadu pēc viņa nāves, 1893. laikraksti sāk publicēt viņa uzrakstītās dzejas, tikai 4 gadus pēc nāves 1896. Treimanā - Zvārguļa redakcijā pirmo reizi iznāk viņa dzejoļu krājums. Un tomēr latviešu strādnieks, latviešu zemnieks jau Veidenbaumam dzīvam esot zināja, ka latviešiem ir dzejnieks Veidenbaums. Es nezinu, vai pēc ^{Veidenbaumam} tam kāds dzejnieks pie mums jau saukts par dzejnieku, pirms viņa darbi nav publicēti. ^{Rokrakstos viņa dzejas bija kā} vētrā pārtraukušās pāri visai Latvijai. ^{to apskārtis} Vai tas viens nepierāda patiesu un gadiem nesatricināmu dzejnieka lielumu! Un cik tad šis Andreja Upiša vārdiem runājot "ģeniālais jauneklis", ar trūkumu

un diloni kaudamies, agri no dzīves aizsaukts- vispār paguva uzrakstīt! Trīs četri tulkoti stāsti, nepilni pārdesmit dzeju tulkojumu, uz vienas rokas pirkstiem saskaitāmi populārzinātniski raksti un 70, 80 dzejoļu paša. ^{2.} ^{1.} *2000 dzejoļu un 100 raksti, kas* Veidenbauma dzeja tautai bija vajadzīga, tā tautai bija saprotama, tās saprotamie vārdi pateica to, kas bija sāpējis gadu simtiem. Mīlestība pret savu tautu un naids pret tās ienaidniekiem, apstiprināts ar paša dzīvi. Viņš raksta gan par tālās nākotnes ilgām, kurās ^a salīdzina ar mākoņiem un gulbjiem, bet reizē kritizē un nosauc istos vārdos tos, kuri oficiāli tiek pieskaitīti pie labākajām aprindām. Nicināmi ir gaārīdznieki-uncienīgtēvs, zaglis, teic sprediķus Tik pacieties, debesīs labāki būs. Veidenbauma vērtējumu apstiprināja 1905. gada revolūcijas ugunis. Pagrūti nosaukt kādu Latvijas mācītāju, kas tais grūtajās dienās būtu bijis kopā ar latviešu tautu. Un ~~te~~ Veidenbaums, lai arī pēc izcelšanās saimnieka dēls, tomēr taisnīgās sirds mudināts, ar prātu izpratis sabiedrības attīstības tendences, nesamierināms ar jebkuru netaisnību, aizgāja no tās šķiras par kuru pats teica: "Ja gribi tikt pie labas vietas, tad klausies klanies, lokies, rokas laizi!" No buržuazijas taušiskajiem dzīru galdiem un tirgus ^{a/} izgājis, Veidenbaums tomēr uz brīdi it kā palika viens, jo, zemnieka dēls būdams, tikai gadu Rīgā dzīvodams, Tērbatas auditorijās vai bibliotekās mācīdamies, to šķiru, kura šai laikā ^{ar} starpji auga un jau pieteica savas tiesības dzīves kārtošanā, viņš vēl nenovērtē. *Tas ir kārtis, kas mums ir jādzīvo, nevis kārtis, kas ir jādzīvo.* Un tā viņa dzejas pat it kā aiziet no viņa un sāk jaunu, no dzejnieka neparedzētu dzīvi. Andrejs Upīts saka; "Vecajā klētiņā liela satraukuma brīžos rodas tie panti, ko viņš pats nemaz netur par dzeju, bet kas tomēr izkāpj laukā no saburzītās burtnīcīnas un top par to svarīgāko un spraigāko, kas līdz tam latviski rakstīts,- par proletariāta šķiras atmodas pirmo rīta zvanu."

Liels cilvēks, kas nenogurdams cīnas ar sevi, dzīves grūtībām, sevi veido un izglīto, līdz nāve no rokas izņem grāmatu-tāds bija Veidenbaums.

"Nu aukstajā gaismā es jūtu, Cik laimīgs, ja bērns es vēl būtu, bet atpakaļ doties jau vēli, Un sirdij tik žēli, tik žēli." Šis zemes cilvēks, kuram svešas nebija sāpes, kam svešs nebija priekš- tāds bija Veidenbaums.

Cilvēks, kas uzskatīja par svētāko pienākumu citiem sludināt to, ko pats atradis par pareizu, kas pirmais latviešu valodā rakstīja, ka netaisnā vara jāgāž ar sparū, ka grūtdienī, ~~un tādu ir vairums,~~ nākotne ir sociālisms- tāds bija Veidenbaums.

Pirmais latviešu revolucionārais dzejnieks, un modinātājs.

Bez 1905. gada nebūtu varenā 1917. gada. Un Latvijā 1905. gadā, kaut pats jau miris, viens no nemiera lāpas iedēdzinātājiem, bija Eduards Veidenbaums, viens no lielākajiem latviešiem, kurš nodzi- voja īsu, bet ļoti lielu dzīvi.

*Vienā savā rakstā raksturo Manuškinu,
kura dzimstis ir 1905. gadā, ir 1917. bija krietni spēcīgā,
rebrīti sodīti. no šantā.*